

כיבוד אב ואם עד היכן, יחס בין מניעת רווח להפסד הרב אלי בלוס

עאלה יסודית מתקפת ביני כיבוד אב ואם. האם הבן והבת חייבים להפקיע מהונם כפי אפסל ההופים
המאובטרים. או שחייבים להפקיע רק מהפסד ומלונם?

דאית ליה לאב אלא אפילו לית ליה. הבן לא מיחייב לפרנסו משלו אלא מתורת צדקה וכמ"ש הרי"ף ז"ל... ומיהו ודאי אי לית ליה לאב ואית ליה לבן כייפינן ליה...

ציון פתי הסוליות להלן, מה הקושי הצולף לציוןנו מהשולאתן?

1. תלמוד בבלי מסכת קידושין דף לא עמוד א

בעו מיניה מרב עולא: עד היכן כיבוד אב ואם? אמר להם: צאו וראו מה עשה עובד כוכבים אחד באשקלון ודמא בן נתינה שמו, פעם אחת בקשו חכמים פרקמטיא בששים ריבוא שכר, והיה מפתח מונח תחת מראשותיו של אביו, ולא ציערו. אמר רב יהודה אמר שמואל, שאלו את ר' אליעזר: עד היכן כיבוד אב ואם? אמר להם: צאו וראו מה עשה עובד כוכבים אחד לאביו באשקלון ודמא בן נתינה שמו, בקשו ממנו חכמים אבנים לאפוד בששים ריבוא שכר, ורב כהנא מתני: בשמונים ריבוא, והיה מפתח מונח תחת מראשותיו של אביו, ולא ציערו. לשנה האחרת נתן הקדוש ברוך הוא שכרו, שנולדה לו פרה אדומה בעדרו. נכנסו חכמי ישראל אצלו, אמר להם: יודע אני בכס, שאם אני מבקש מכס כל ממון שבעולם אתם נותנין לי, אלא אין אני מבקש מכס אלא אותו ממון שהפסדתי בשביל כבוד אבא.

2. תלמוד בבלי מסכת קידושין דף לב עמוד א

איבעיא להו משל מי? רב יהודה אמר: משל בן, רב נתן בר אושעיא אמר: משל אב. אורו ליה רבנן לרב ירמיה, ואמרי לה לבריה דרב ירמיה, כמ"ד משל אב. מיתיבי נאמר: כבד את אביך ואת אמך, ונאמר: כבד את ה' מהונך, מה להלן בחסרון כיס, אף כאן בחסרון כיס; ואי אמרת משל אב, מאי נפקא ליה מיניה? לביטול מלאכה... ת"ש, שאלו את ר"א: עד היכן כיבוד אב ואם? אמר להם: כדי שיטול ארנקי ויזרקנו לים בפניו, ואינו מכלימו; ואי אמרת משל אב, מאי נפקא ליי מיניה? בראוי ליורשו; וכי הא דרבה בר רב הונא, דרב הונא קרע שיראי באנפי רבה בריה, אמר: איזול איחזי אי רתח אי לא רתח. ודלמא רתח, וקעבר אלפני עור לא תתן מכשול! דמחיל ליה ליקריה. והא קעבר משום בל תשחית! דעבד ליה בפומבייני.

ציון בדברי התוס' רא"ע והר"ן להלן, כיצד הט מתרצ'ם סתירה זו?

3. תוספות הרא"ש מסכת קידושין דף לא עמוד א

והיה מפתח מונח וכו'. וא"ת למ"ד משל אב אמאי לא הקיצו משנתו והלא אין הבן חייב לכבדו משל עצמו, וי"ל דשאני הכא דלא הפסיד בשביל אביו אלא שמשך ידו מאותו ריוח שלו, ועוד י"ל דנהי דאינו חייב לכבדו משלו מ"מ אסור לצערו בשביל ריוח שלו.

3א. הר"ן על הרי"ף מסכת קידושין דף יג עמוד א

משל מי. מאכילו ומשקוהו ומכבדו ומסקינן משל אב דכיון דעבדו בה עובדא הכי הלכתא וכי"ת אם כן תקשי לן הא דאמר"י לעיל עד היכן כבוד אב ואם צאו וראו מה עשה עובד כוכבים אחד באשקלון שהפסיד בשבילו ששים רבוא שכר איכא למימר דכי אמרינן דדוקא משל אב ה"מ לכבודו אבל כדי שלא לצערו יש לו לאבד כל ממון שבעולם אי נמי כי אמרינן משל אב ה"מ בדאיכא חסרון כיס אבל התם עבורי רווחא בעלמא הוה וה"מ מוכח בגמ' דאמרין מיתיבי נאמר כבד את אביך ואת אמך ונאמר כבד את ה' מהונך מה להלן בחסרון כיס אף כאן בחסרון כיס ואי אמרת משל אב מאי נפקא ליה מיניה ומפרקי נפקא ליה מיניה לבטול מלאכה ודאמר"י משל אב לא סוף דבר היכא

מה אוסיף לנו הר"ן בסוף דבריו, השווה לדברי הרמב"ם והתוס' להלן:

4. רמב"ם הלכות ממרים פרקו הלכה ג

...אי זהו כבוד מאכיל ומשקה מלביש ומכסה משל האב, ואם אין ממון לאב ויש ממון לבן כופין אותו זון אביו ואמו כפי מה שהוא יכול, ומוציא ומכניס ומשמשו בשאר הדברים שהשמשים משמשים בהן את הרב, ועומד מפניו כדרך ה שהוא עומד מפני רבו.

4א. תוספות מסכת קידושין דף לב עמוד א

אורו ליה רבנן לרבי ירמיה כמ"ד משל אב - משמע שכך הלכה וכן פסק בשאלתות דרב אחאי בפרשת וישמע (סוף סימן נז) ופסק היכא דלית ליה לאב ואית ליה לבן חייב הבן לזון אביו וכן פסק ר"י ור"ח דאם אין לאב ממון והבן יש לו דצריך הבן לפרנסו משלו דלא יהא אלא אחר כדאמר בנערה שנתפתתה (כתובות דף מט:). דרב אכפייא לההוא גברא ואפיק מיניה ארבע מאה זוזי לצדקה ועוד דאמרין בירושלמי אמר רבי יוסי הלואי דהויין כל שמעתתי ברירי לי כהך שכופין את הבן לזון את אביו

מכוח מה כופין את הבן כשאין לאב כסף? [מדוייק היטב דס דדברי התוס' והר"ן בספ הרי"ף לציל]

5. תורה תמימה הערות שמות פרק כה הערה פא

...וודע דאפילו למ"ד משל אב היינו רק ביש לו לאב, אבל באין לו מחויב הבן לפרנסו משלו, וגם כופין על זה, ואף על פי דמצוה זו מתן שכרה בצדה, למען יאריכון ימך, וקיי"ל דעל מצוה כזו אין ב"ד של מטה נענשין עליה - כתבו התוס' בפ"ק דב"ב ח' ב' דהפירוש אין נענשין אם לא כפו אבל יכולים לכוף, עכ"ל. ולענ"ד אין זה מרווח, אבל לולא דבריהם היה נראה הטעם דכופין משום דכל אדם מחויב ליתן צדקה, וא"כ דין הוא שנכפהו ליתן צדקה שמחויב ליתן לפרנסת אביו, כי על צדקה גופא כופין משום דיש בה הרבה לאוין.

עני יסודות של כפיה מלכיב סאל היתופה תמימה - הפה
הפוק אפטיין צ"ל הנהפיו. מהפז

אחד מתירוצי תוס' הרא"ש והר"ן נולד בהבדל שבין לרימת הפסד ומניצת רווח. הריטב"א בסודיותנו מקשר חילוק זה לסוליא נוספת בתחום שונה לחלוטין -

6. חידושי הריטב"א מסכת קידושין דף לא עמוד ב

תנו רבנן איזהו כבוד וכו' איבעיא להו משל מי. ואסיקנא משל אב, ואף על גב דאייתנין לעיל (ל"א א') ראייה מעובדא דדמה בן נתינה שהפסיד בשביל כבוד אביו ששים רבוא שכר, תירצו בתוספות דהתם דלא הפסיד משלו אלא העברת ריוח בעלמא לא חשוב דבר האבד ולא חסרון כיס, וכדחזינן נמי לענין מלאכת חול המועד (מו"ק י' ב') דהעברת ריוח לא חשיב דבר האבד ואסור למכור פרקמטיא בחולו של מועד אף על פי שלא ישתכר במכירתה לאחר המועד כמו

